

BIỆN PHÁP DUY TRÌ HỨNG THÚ CHO TRẺ 5-6 TUỔI QUA HOẠT ĐỘNG KHÁM PHÁ KHOA HỌC VỀ MÔI TRƯỜNG XUNG QUANH Ở TRƯỜNG MẦM NON, TỈNH TUYÊN QUANG

PHẠM THỊ XUÂN
Trường Đại học Tân Trào

Nhận bài ngày 02/02/2026. Sửa chữa xong 18/03/2026. Duyệt đăng 20/03/2026

Abstract

Interest plays a particularly important role in human activity in general and in scientific exploration of the surrounding environment in particular. Maintaining interest in 5-6-year-old children is essential across all activities in preschool settings. Among these, scientific exploration of the surrounding environment is especially effective in helping children sustain their interest in an enthusiastic and voluntary manner, express their attitudes, emotions, and behaviors through active participation, and proactively raise questions to understand and explore objects and phenomena. This forms the basis for intellectual operations and contributes to children's comprehensive personality development. However, the application and use of measures to maintain children's interest through organizing scientific exploration activities still face many limitations. This article therefore proposes several measures to maintain the interest of 5-6-year-old children through scientific exploration activities in preschools in Tuyen Quang Province.

Keywords: 5-6-year-old children, activities, exploring science about the surrounding environment, maintaining interest, preschool, teachers.

1. Đặt vấn đề

Trong Chương trình Giáo dục mầm non (GDMN), hoạt động khám phá khoa học (KPKH) về môi trường xung quanh (MTXQ) đóng vai trò chủ đạo trong việc hình thành hệ thống biểu tượng ban đầu và phát triển năng lực nhận thức cho trẻ [1, tr. 8]. Đặc biệt, đối với trẻ 5-6 tuổi, đây là giai đoạn bản lề để phát triển tư duy phản biện, kỹ năng giải quyết vấn đề và chuẩn bị tâm thế sẵn sàng bước vào lớp 1. Việc khơi dậy và duy trì hứng thú không chỉ giúp trẻ tiếp thu kiến thức một cách tự nhiên mà còn là tiền đề hình thành thái độ sống tích cực, yêu thiên nhiên và ý thức bảo vệ môi trường. Tuy nhiên, qua khảo sát thực tế tại các trường mầm non (MN) trên địa bàn tỉnh Tuyên Quang, hoạt động này vẫn còn đối mặt với nhiều bất cập. Phương pháp tổ chức đôi khi còn mang nặng tính áp đặt, lý thuyết, chưa tận dụng tối đa lợi thế của một địa phương giàu tài nguyên thiên nhiên và bản sắc văn hóa để thiết kế các hoạt động trải nghiệm thực tế. Bên cạnh đó, sự khác biệt về cơ sở vật chất và năng lực ứng dụng các hình thức giáo dục hiện đại giữa các vùng miền trong tỉnh cũng tạo ra những rào cản nhất định trong việc duy trì ngọn lửa đam mê khoa học ở trẻ. Xuất phát từ những lý do trên, việc nghiên cứu và đề xuất các biện pháp duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi qua hoạt động KPKH về MTXQ là yêu cầu cấp thiết. Bài báo tập trung đưa ra hệ thống các biện pháp đồng bộ, góp phần nâng cao chất lượng giáo dục mầm non tại tỉnh Tuyên Quang trong bối cảnh đổi mới giáo dục hiện nay.

2. Các nguyên tắc đề xuất biện pháp duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi qua tổ chức hoạt động khám phá khoa học về môi trường xung quanh

Các biện pháp duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi qua hoạt động KPKH về MTXQ ở trường MN cần dựa trên một số nguyên tắc sau:

Email: PTXuan@tqu.edu.vn

2.1. Nguyên tắc đảm bảo tính mục đích

Biện pháp xây dựng phải góp phần thực hiện mục tiêu giáo dục toàn diện cho trẻ MN, đó là: “Hình thành và phát triển ở trẻ em những chức năng tâm sinh lý, năng lực và phẩm chất mang tính nền tảng, những kỹ năng sống cần thiết phù hợp với lứa tuổi, khơi dậy và phát triển tối đa những khả năng tiềm ẩn, đặt nền tảng cho việc học ở các cấp học tiếp theo và cho việc học tập suốt đời. Đồng thời phải phù hợp với nội dung chương trình chăm sóc, giáo dục trẻ hiện nay” [1, tr. 3].

Biện pháp duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi qua hoạt động KPKH về MTXQ cho trẻ cần được tiến hành một cách linh hoạt, mềm dẻo phù hợp với đặc điểm tâm sinh lý, giúp kích thích hứng thú của trẻ, duy trì sự tập trung chú ý liên tục, thể hiện xúc cảm, tích cực hoạt động KPKH về MTXQ, góp phần phát triển tư duy khoa học, hình thành tình yêu của trẻ đối với thế giới xung quanh.

2.2. Nguyên tắc đảm bảo tính khoa học

Các biện pháp duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi qua hoạt động KPKH về MTXQ phải đảm bảo tính khoa học, logic chặt chẽ. Nội dung đi từ đơn giản đến phức tạp, chính xác, khoa học, phù hợp với tình hình đặc điểm tâm sinh lý trẻ và điều kiện thực tế. Các hoạt động KPKH về MTXQ cần được thiết kế hướng tới thực hiện mục tiêu GDMN nói chung và mục tiêu cho trẻ 5-6 tuổi nói riêng [4, tr. 10]. Vì vậy các yếu tố của hoạt động KPKH về MTXQ cần hướng vào làm giàu biểu tượng về sự vật, hiện tượng thiên nhiên, phát triển kỹ năng nhận thức và hành động, giáo dục thái độ đúng đắn của trẻ. Cần đảm bảo hướng đến sự phát triển toàn diện của trẻ, tạo điều kiện cho trẻ phát triển liên tục, đảm bảo đáp ứng với sự đa dạng của các vùng miền, đối tượng trẻ tại trường MN trên địa bàn tỉnh Tuyên Quang.

2.3. Biện pháp đề xuất phải tạo cơ hội cho trẻ được trực tiếp hoạt động trải nghiệm, khám phá khoa học về môi trường xung quanh

Trong giai đoạn từ 5-6 tuổi, trẻ em bước vào thời kỳ phát triển mạnh mẽ về nhận thức, tư duy logic và khả năng khám phá thế giới [7, tr. 10]. Việc tổ chức các hoạt động trải nghiệm thực tiễn, đặc biệt trong lĩnh vực khoa học và MTXQ, đóng vai trò thiết yếu trong việc hình thành nền tảng tri thức, kỹ năng và thái độ tích cực của trẻ đối với thế giới tự nhiên. Tuy nhiên, trong thực tiễn GDMN hiện nay cho thấy, cơ hội để trẻ được tiếp xúc trực tiếp với các hoạt động KPKH còn hạn chế. Do đó, việc đề xuất các biện pháp cụ thể nhằm tạo điều kiện cho trẻ trải nghiệm là yêu cầu cấp thiết.

2.3.1. Thiết kế môi trường học tập mở và gần gũi với thiên nhiên

Cần xây dựng không gian lớp học và khuôn viên trường học theo hướng mở, thân thiện với thiên nhiên, tích hợp các yếu tố như vườn cây, bồn hoa, khu vực quan sát côn trùng, bể cá, khu đất trồng rau... Đây sẽ là môi trường trực tiếp và an toàn để trẻ khám phá quá trình sinh trưởng của cây cối, vòng đời của động vật nhỏ, sự biến đổi của thời tiết cũng như các hiện tượng tự nhiên đơn giản. Việc tiếp cận môi trường học tập gần gũi sẽ khơi dậy sự tò mò và niềm hứng thú học hỏi của trẻ.

2.3.2. Giáo viên tổ chức các hoạt động trải nghiệm mang tính khoa học phù hợp với độ tuổi

Giáo viên cần chủ động thiết kế các hoạt động KPKH theo chủ đề như: “Tìm hiểu sự sống của cây xanh”, “Trải nghiệm vòng tuần hoàn của nước”, “Khám phá các chất liệu trong tự nhiên” hoặc “Quan sát sự thay đổi của thời tiết” [3, tr. 14]. Các hoạt động này phải được tổ chức dưới hình thức trò chơi, thí nghiệm đơn giản, quan sát trực tiếp hoặc mô hình hóa, bảo đảm tính an toàn, dễ hiểu và phù hợp với khả năng tư duy của trẻ. Thông qua đó, trẻ không chỉ tiếp nhận kiến thức một cách tự nhiên mà còn phát triển tư duy phản biện, kỹ năng giải quyết vấn đề và khả năng hợp tác nhóm.

2.3.3. Khuyến khích sự tham gia của phụ huynh và cộng đồng

Gia đình và cộng đồng cần được huy động để cùng đồng hành trong việc tạo cơ hội trải nghiệm cho trẻ. Phụ huynh có thể phối hợp với nhà trường tổ chức các buổi dã ngoại, tham quan vườn sinh thái, trại nông nghiệp, bảo tàng khoa học; hoặc cung cấp các vật liệu đơn giản tại nhà để trẻ tự thực hiện thí nghiệm. Sự gắn kết giữa nhà trường - gia đình - xã hội sẽ tạo nên môi trường giáo dục toàn diện và bền vững.

Tạo cơ hội cho trẻ 5-6 tuổi được trực tiếp trải nghiệm và KPKH về MTXQ là một biện pháp thiết yếu nhằm phát triển toàn diện năng lực nhận thức, tư duy và kỹ năng sống của trẻ. Việc thực hiện thành

công biện pháp này đòi hỏi sự đổi mới trong tư duy giáo dục, sự sáng tạo trong thiết kế hoạt động và sự phối hợp chặt chẽ giữa các lực lượng giáo dục. Đây chính là tiền đề để hình thành những công dân có hiểu biết khoa học và có trách nhiệm với môi trường trong tương lai.

2.4. Biện pháp phải phù hợp với điều kiện thực tế của nhà trường, địa phương, khả năng của giáo viên, nhận thức hứng thú của trẻ và có tính khả thi

Các biện pháp duy trì hứng thú cho trẻ phải xuất phát từ thực tiễn tự nhiên và xã hội ở chính địa phương của trẻ. GV cần linh hoạt, sáng tạo tận dụng những điều kiện, hoàn cảnh ở địa phương để lựa chọn các biện pháp duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi; nghiên cứu và tìm hiểu điều kiện tự nhiên, văn hóa truyền thống của địa phương trước khi cho trẻ tiến hành hoạt động KPKH về MTXQ.

Biện pháp cần tính đến khả năng của GV khi thực hiện: trình độ, năng lực, khả năng sáng tạo của GV. Đồng thời cần xem xét biện pháp đó có phù hợp với nhu cầu, hứng thú đối tượng trẻ hay không? Tính khả thi khi thực hiện?

3. Một số biện pháp duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi qua hoạt động khám phá khoa học về môi trường xung quanh ở trường mầm non trên địa bàn tỉnh Tuyên Quang

3.1. Xác định chủ đề và xây dựng kế hoạch duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi qua hoạt động khám phá khoa học về môi trường xung quanh

3.1.1. Mục đích, ý nghĩa

Xác định chủ đề và xây dựng kế hoạch là bước đầu tiên, quan trọng trong quá trình duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi qua hoạt động KPKH về MTXQ. Điều này giúp GV định hướng và chủ động trong việc tổ chức hoạt động nhằm mục đích phát triển nhận thức, đặc biệt là duy trì hứng thú cho trẻ một cách khoa học: từ thấp đến cao, từ đơn giản đến phức tạp [6, tr. 10].

Việc xây dựng kế hoạch ngay từ ban đầu sẽ giúp GV có cái nhìn tổng thể và hình dung ra các công việc sẽ thực hiện trong từng khoảng thời gian nhất định. Đồng thời các hoạt động không bị chồng chéo, chủ đề, nội dung không trùng lặp sẽ thu hút được sự tập trung chú ý, thể hiện sự tò mò, thích thú, vui vẻ, tích cực tham gia các hoạt động của trẻ và mang lại hiệu quả cao trong việc duy trì hứng thú cho trẻ.

3.1.2. Nội dung và cách tiến hành

Tùy thuộc vào thời gian năm học mà có kế hoạch như kế hoạch năm, học kỳ, tháng, tuần, theo chủ đề hoặc chủ điểm [3, tr. 10]. Trong đó các hoạt động KPKH về MTXQ cho trẻ 5-6 tuổi cần được thực hiện vào các thời điểm cụ thể trong năm học, kì, trong tháng phụ thuộc và sự phân bố nội dung Chương trình GDMN cho trẻ 5-6 tuổi đang thực hiện và các hình thức tổ chức thực hiện diễn ra thực tế ở trường MN.

Cấu trúc của một bản kế hoạch bao gồm các nội dung sau: - Xác định chủ đề trên cơ sở đó xác định mục đích, yêu cầu duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi qua hoạt động KPKH về MTXQ dựa trên khả năng hiện có của trẻ; - Xác định các nội dung duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi thông qua hoạt động KPKH về MTXQ; - Xác định các phương pháp, biện pháp và phương tiện khác để tổ chức việc duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi qua hoạt động KPKH về MTXQ, hướng dẫn nhằm thực hiện mục đích và yêu cầu đã đề ra.

- Các bước thực hiện: + Bước 1: Xác định chủ đề, Mục đích, yêu cầu của hoạt động: GV căn cứ vào khả năng hiện tại của trẻ để đưa ra mục tiêu phù hợp; + Bước 2: Xác định số lượng trẻ, hình thức tiến hành hoạt động KPKH về MTXQ với trẻ dự kiến phân bố thời gian cho từng hoạt động cụ thể; + Bước 3: Chuẩn bị các phương tiện để tổ chức hoạt động KPKH về MTXQ cho trẻ như: địa điểm, đồ dùng, đồ chơi phù hợp với trò chơi, đặc điểm của trẻ; + Bước 4: Tiến hành hoạt động: cách thức hoạt động KPKH về MTXQ dưới dạng học tập, GV có cách tiến hành hoạt động phù hợp.

3.1.3. Điều kiện vận dụng

Giáo viên cần có kĩ năng lập kế hoạch duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi thông qua hoạt động KPKH về MTXQ; hiểu được đặc điểm tâm sinh lý của trẻ và khả năng phát triển, đặc biệt là khả năng nhận thức của trẻ; có môi trường để tổ chức các hoạt động KPKH về MTXQ như: địa điểm, không gian chơi, đồ chơi, sự ủng hộ của Ban giám hiệu Nhà trường và phụ huynh trẻ.

Kế hoạch duy trì hứng thú cho trẻ phải xây dựng một cách khoa học, cụ thể theo trình tự thời gian, hướng tới mục tiêu cao hơn và nằm trong “vùng phát triển gần”, đảm bảo cho sự phát triển liên tục, thường xuyên của trẻ, đồng thời kế hoạch đã xây dựng phải đảm bảo tính khả thi khi thực hiện [4, tr. 14].

3.2. Sử dụng trò chơi để duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi qua hoạt động khám phá khoa học về môi trường xung quanh

3.2.1. Mục đích, ý nghĩa

Việc sử dụng trò chơi (TC) nhằm tạo điều kiện cho trẻ 5-6 tuổi KPKH về MTXQ một cách tích cực, chủ động và tự nhiên. TC vừa là phương tiện, vừa là môi trường giúp trẻ tiếp nhận tri thức, rèn luyện kỹ năng và phát triển tư duy logic, ngôn ngữ, óc quan sát và khả năng hợp tác. Đặc biệt, khi tổ chức cho trẻ 5-6 tuổi KPKH về MTXQ thì TC học tập mang lại hiệu quả cao nhất. Đó là TC của sự nhận thức, hướng đến sự mở rộng, chính xác hóa, hệ thống hóa biểu tượng của trẻ về MTXQ nhằm phát triển các năng lực trí tuệ, giáo dục lòng ham hiểu biết cho trẻ. Biện pháp là TC gây hứng thú cao cho trẻ, cho phép trẻ hoạt động lâu, ít mệt mỏi. Kích thích tính tích cực nhận thức cho trẻ; Làm thay đổi trạng thái hoạt động, tạo không khí sôi động thoải mái, giảm sự căng thẳng cho trẻ.

3.2.2. Nội dung và cách tiến hành

Khi tổ chức cho trẻ KPKH về MTXQ về chủ đề: “Thế giới thực vật” [6, tr. 25] chúng ta có thể sử dụng tất cả các loại TC trên. Ví dụ: TC đóng vai: đóng vai cây xanh, đóng vai các loại hoa, đóng vai bác trồng rau, cô bán hoa quả,...TC vận động: chơi “gieo hạt nảy mầm” [2, tr. 12], “gió thổi cây nghiêng” [2, tr. 14].

Các bước tiến hành cụ thể như sau:

- GV có thể tổ chức cho trẻ tham gia các hoạt động TC nhằm giới thiệu và giúp trẻ làm quen với các đối tượng sắp đặt. Chẳng hạn, TC “Đóng vai các loại quả” [2, tr. 16] giúp trẻ nhập vai và nhận biết các loại quả một cách sinh động.

Để phát triển các giác quan như xúc giác và khứu giác, có thể sử dụng TC “Chiếc túi kỳ lạ” [2, tr. 18], là một phương tiện hiệu quả để rèn luyện kỹ năng phân loại theo vị giác. Để củng cố kiến thức đã học, GV có thể tổ chức các TC nhận dạng quả theo tên gọi như: “Hái quả giúp bà”, “Ghép hình rau quả” [2, tr. 20]... Ngoài ra, nhằm phát triển khả năng so sánh và diễn đạt sự giống và khác nhau giữa các đối tượng, TC “Tôi và bạn” là lựa chọn phù hợp. Để tạo sự thư giãn và khuyến khích vận động, tránh mệt mỏi, GV có thể tổ chức các TC như: “Gieo hạt nảy mầm”, “Gió thổi cây nghiêng”,... Sử dụng biện pháp này GV cần lưu ý lựa chọn những đồ chơi phù hợp với những đối tượng được làm quen và thể hiện rõ những đặc điểm đặc trưng của đối tượng như: hình dạng, màu sắc, mùi hương... Để hệ thống hóa những biểu tượng về MTXQ cần chọn những TC có mục đích phân nhóm. Sử dụng TC phân nhóm cần tiến hành theo nguyên tắc: vừa sức, đồng bộ, đơn giản, thuận tiện.

Trẻ ở độ tuổi 5-6 đã có khả năng thực hiện các nhiệm vụ nhận thức với mức độ phức tạp tăng dần. Do đó, trong quá trình tổ chức TC cần có sự điều chỉnh để làm phong phú luật chơi, giúp nâng cao hiệu quả giáo dục. Quá trình này bao gồm việc gia tăng cả về số lượng và nội dung luật chơi, nghĩa là các yêu cầu trong TC sẽ được nâng cao từ ít đến nhiều, từ đơn giản đến phức tạp, phù hợp với khả năng nhận thức của trẻ.

Không gian tổ chức TC cho trẻ cần có sự phong phú. Có thể ở ngay trong tiết học GV tổ chức cho trẻ nhằm giải quyết một nhiệm vụ cụ thể nào đó: Nhiệm vụ nhận biết, củng cố, so sánh, khái quát...

Ví dụ: Chủ đề: Một số loại rau phổ biến [6, tr. 27]. Trong việc tổ chức tiết học này có thể sử dụng các TC: - Mở đầu tiết học sử dụng TC: “Đi chợ” để mỗi trẻ chọn một loại rau; - Tổ chức cho trẻ tìm hiểu từng loại rau sử dụng TC: “Chiếc túi kỳ lạ” [2, tr. 10]; - TC củng cố: “Rau nào biến mất”, “Về đúng nhà” [2, tr. 8]; - TC so sánh, phân loại: “Tìm bạn thân”, “Tôi và bạn...” [2, tr. 8].

3.2.3. Điều kiện vận dụng

Để biện pháp sử dụng TC đạt hiệu quả cao cần đảm bảo các điều kiện sau: + GV có năng lực sư phạm, hiểu tâm lý trẻ và có khả năng sáng tạo TC; + TC cần được xây dựng phù hợp với mục tiêu chương trình GDMN, không đơn thuần là vui chơi giải trí mà phải gắn với KPKH.

3.3. Tạo tình huống nhận thức để duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi qua hoạt động khám phá khoa học về môi trường xung quanh

3.3.1. Mục đích, ý nghĩa

Trong cuộc sống hằng ngày, trẻ thường xuyên gặp phải những tình huống đòi hỏi khả năng phát hiện vấn đề và tìm cách giải quyết. Việc xử lý những tình huống này chính là con đường để trẻ tiếp thu và tích lũy kinh nghiệm mang tính xã hội - lịch sử của con người. Do đó, trong mọi hoạt động giáo dục, người lớn, đặc biệt là GV cần chủ động tạo ra các tình huống nhằm tạo cơ hội cho trẻ được trải nghiệm, học hỏi và phát triển tư duy.

Tình huống nhận thức là một tình huống cụ thể, trong đó tồn tại mâu thuẫn hoặc vấn đề cần được giải quyết. Đây là một hình thức tổ chức dạy học hiệu quả, giúp trẻ tiếp cận kiến thức hoặc giải quyết bài toán tư duy một cách chủ động, sáng tạo.

3.3.2. Nội dung và cách tiến hành

- Khi tổ chức hoạt động KPKH về MTXQ, việc tạo tình huống nhận thức không chỉ có vai trò khơi gợi hứng thú ban đầu mà còn góp phần dẫn dắt trẻ đi sâu vào việc tìm hiểu, phân tích và khám phá đối tượng một cách toàn diện. Ví dụ: Bắt đầu tiết học “Cây xanh và môi trường sống” [6, tr. 30] GV có thể cho trẻ quan sát một chậu cây khô héo và đặt câu hỏi cho trẻ: “Vì sao cây lại khô héo?”

Trong quá trình tổ chức cho trẻ tìm hiểu đối tượng biện pháp tạo tình huống nhận thức GV có thể triển khai dưới các hình thức: Bài tập, tổ chức làm các thí nghiệm đơn giản và các tình huống có vấn đề cụ thể. Ở trẻ 5-6 tuổi nên sử dụng những bài tập có nhiều nội dung phức tạp và trong quá trình sử dụng GV cần nâng dần độ khó của bài tập và trong đó trẻ phải giải quyết ít nhất hai nhiệm vụ.

Ví dụ: Yêu cầu trẻ lựa chọn những loại quả vừa được học, sắp xếp các loại quả theo 2 nhóm: Nhóm có hạt và không có hạt. Các bài tập sáng tạo như: Bộ bài tập “hình liên ý”, bài tập: “cứu sống cây” (cô đưa cho trẻ xem một cây héo, yêu cầu trẻ “hãy cứu sống cây để cho cây tươi tốt”)...

Đặc điểm của bài tập sáng tạo là những dữ kiện chưa biết của bài tập được giải quyết bằng phương pháp mới, thao tác mới chứ không lặp lại trình tự giống bài đã biết. Trẻ có thể vận dụng những cái đã biết vào điều kiện mới để giải quyết. Cần kết hợp với các hình thức thi đua, khen thưởng... để tăng thêm động cơ và tạo sự hứng khởi cho trẻ tích cực hoạt động.

- Tổ chức cho trẻ làm các thí nghiệm đơn giản cũng là một hình thức tạo tình huống nhận thức [8, tr. 23]. Chúng ta đều biết rõ trẻ học tốt nhất khi được trải nghiệm trực tiếp. Đó là cơ hội trẻ sử dụng mọi giác quan để tìm hiểu, giúp trẻ có kỹ năng tư duy bậc cao như: phân tích sự kiện, thu thập và xử lý thông tin, lập luận dự đoán hình thành và phát triển một cách tự nhiên trong quá trình trẻ hoạt động. Khi làm các thí nghiệm đơn giản, GV cần biết phân tích các yếu tố trong quá trình thí nghiệm để giúp trẻ hiểu rõ hơn. Ngoài mục đích cung cấp cho trẻ kiến thức, chúng ta còn dạy trẻ có thái độ, hành vi, ý thức của con người đối với MTXQ. Ở trẻ 5-6 tuổi chúng ta có thể tổ chức các thí nghiệm đơn giản như: “hạt cần gì để nảy mầm”, “cây và ánh sáng”, “Rễ mọc xuống dưới và ngọn vươn lên trên”... Cần cho trẻ được tham gia trực tiếp vào quá trình làm thí nghiệm bắt đầu từ khâu chuẩn bị cho đến các bước tiến hành thí nghiệm và theo dõi kết quả cuối cùng. Sau đó GV tổ chức cho trẻ trình bày lại quá trình làm thí nghiệm, nêu kết quả và nguyên nhân để cho mọi trẻ được cùng thảo luận.

Ví dụ: “Chủ đề: Cây xanh và môi trường sống” [6, tr. 32]

- Tổ chức làm thí nghiệm: Quá trình phát triển của cây (lấy một ít hạt đỗ gieo xuống đất, mỗi ngày ra tưới nước và quan sát hiện tượng nảy mầm, phát triển của hạt đỗ). Trong quá trình làm thí nghiệm GV phải tổ chức cho trẻ cùng làm và ghi nhật ký hàng ngày cho cây.

- Tổ chức cho trẻ đàm thoại về quá trình làm thí nghiệm trên tiết học. GV sử dụng các bài tập như: Đánh số thứ tự quá trình phát triển của cây bắt đầu từ hạt, bài tập sắp xếp từ trái qua phải quá trình phát triển của cây... Trong khi tổ chức cho trẻ thảo luận GV đặt ra các tình huống có vấn đề: Nếu chúng ta gieo hạt đỗ vào đất cát sỏi thì hạt đỗ có nảy mầm không? Hãy đoán xem nếu trồng hạt đỗ này dưới trời nắng gắt, không tưới nước thì hạt đỗ có nảy mầm không?...

3.3.3. Điều kiện vận dụng

Để biện pháp đạt hiệu quả cao cần đảm bảo các điều kiện sau: Phù hợp với độ tuổi: Tình huống đưa ra phải vừa sức, có tính bất ngờ nhưng không quá khó hiểu với trẻ 5-6 tuổi; Dựa trên kinh nghiệm sống của trẻ: Các tình huống nên gắn liền với môi trường sống hằng ngày của trẻ để tăng tính thực tiễn và khả năng liên hệ; Có sự chuẩn bị kỹ lưỡng của GV: GV cần xây dựng tình huống hợp lý, chuẩn bị đồ dùng cụ thể, lường trước các phản ứng của trẻ để dẫn dắt hiệu quả; Tạo môi trường học tập tích cực: Lớp học cần đảm bảo an toàn, thân thiện, khuyến khích trẻ đặt câu hỏi và thử nghiệm; Lồng ghép linh hoạt vào các chủ đề giáo dục: Ví dụ: chủ đề “Thế giới động vật”, “Các hiện tượng tự nhiên”, “Chất liệu và âm thanh”...

3.4. Cá biệt hóa đối tượng để duy trì hứng thú nhận thức cho trẻ 5-6 tuổi qua hoạt động khám phá khoa học về môi trường xung quanh

3.4.1. Mục đích, ý nghĩa

Mỗi đứa trẻ đều sở hữu những đặc điểm riêng biệt về năng lực nhận thức, hứng thú, tốc độ tiếp thu, cũng như tính cách và khí chất. Những đặc điểm này thường được thể hiện thông qua hành vi của trẻ [7, tr. 15]. Do đó, việc cá nhân hóa trong hoạt động KPKH về MTXQ thực chất là quá trình phân hóa các yếu tố của hoạt động nhận thức bao gồm nhiệm vụ, yêu cầu, nội dung, phương pháp... phù hợp với đặc điểm riêng của từng trẻ. Biện pháp này lấy việc chiếm lĩnh tri thức làm trọng tâm, lấy nhóm trẻ làm chủ thể hoạt động, qua đó trở thành một phương thức giáo dục hiệu quả nhằm hình thành những con người có tri thức, có kỹ năng và khả năng thích ứng linh hoạt với các loại hình kinh tế cũng như các hoàn cảnh sống đa dạng trong tương lai.

3.4.2. Nội dung và cách tiến hành

Việc nghiên cứu đặc điểm của trẻ là bước khởi đầu quan trọng trong quá trình thực hiện biện pháp cá biệt hóa nhằm nhận diện rõ nét những đặc điểm riêng của từng cá nhân. Để thực hiện hiệu quả GV cần tiến hành các bước sau: - Quan sát có hệ thống: GV cần theo dõi trẻ một cách liên tục và có phương pháp để đánh giá chính xác mức độ phát triển tâm lý và nhận thức; - Thu thập thông tin từ nhiều nguồn: Kết hợp sử dụng phiếu điều tra, sổ liên lạc và trao đổi trực tiếp với phụ huynh nhằm có cái nhìn toàn diện hơn về trẻ trong nhiều bối cảnh khác nhau; - Phân nhóm trẻ dựa trên đặc điểm cá nhân: Trên cơ sở những thông tin thu thập được, tiến hành chia nhóm trẻ theo các tiêu chí. Mỗi nhóm cần được thiết kế nhiệm vụ, nội dung, phương pháp và hình thức tổ chức hoạt động KPKH về MTXQ sao cho phù hợp và hiệu quả nhất đối với đặc điểm của nhóm đó.

Ví dụ: Tổ chức tiết học “Một số loại rau phổ biến” [6, tr. 26]. Sau khi nghiên cứu đặc điểm riêng của từng trẻ có thể chia trẻ thành các nhóm: Nhóm 1 gồm những trẻ thể hiện hứng thú đặc biệt, tính tích cực cao đối với hoạt động KPKH về MTXQ thực hiện tốt các yêu cầu của GV. Đối với trẻ ở nhóm này, GV cần duy trì và phát triển, nâng cao hứng thú, sự sáng tạo của trẻ bằng những tình huống, bài tập khó hơn, phức tạp hơn so với mức bình thường. Nhóm 2 là những trẻ không thường xuyên phát biểu nhưng lại luôn tập trung và có khả năng đưa ra câu trả lời chính xác, giải quyết bài tập đúng, tuy nhiên chưa thể hiện rõ tính sáng tạo. Với nhóm này, GV cần tăng cường giáo dục lòng tự tin, khích lệ trẻ thể hiện ý kiến cá nhân, đồng thời giao các nhiệm vụ mang tính hợp tác nhóm để trẻ được tham gia trao đổi và chia sẻ. Nhóm 3 gồm những trẻ có khả năng chú ý lắng nghe nhưng gặp khó khăn trong việc trả lời câu hỏi, thường thiếu hụt kiến thức và kỹ năng và ít tham gia. Đối với nhóm này, GV cần tổ chức các buổi luyện tập cá nhân để củng cố kiến thức và rèn kỹ năng. Trong các hoạt động tập thể cần ưu tiên giao nhiệm vụ đơn giản, phù hợp với năng lực, đồng thời tạo môi trường an toàn để trẻ tự tin tham gia.

Cá thể hóa trong hoạt động KPKH về MTXQ chính là tạo cơ hội cho mỗi trẻ được học theo cách riêng phù hợp với đặc điểm cá nhân. Quá trình này đòi hỏi sự phối hợp linh hoạt giữa ba hình thức tổ chức: theo lớp, theo nhóm và theo cá nhân. Khi xây dựng bài học, GV cần thiết kế hệ thống câu hỏi đa dạng về cấp độ tư duy, tương ứng với năng lực của từng nhóm hoặc từng trẻ.

Ví dụ: với trẻ tiếp thu chậm GV nên sử dụng các câu hỏi liên hệ trực tiếp đến trải nghiệm thực tế như: “Rau này có màu gì?”, “Rau trồng ở đâu?”. Với trẻ khá giỏi, có thể yêu cầu so sánh, phân tích điểm giống và khác nhau giữa các loại rau hoặc nêu hiểu biết riêng về đối tượng.

Với những trẻ nhút nhát, GV có thể để trẻ trả lời tại chỗ trong những tình huống phù hợp, đồng thời kịp thời động viên, khích lệ dù câu trả lời chưa hoàn toàn chính xác.

Ví dụ minh họa: Trong chủ đề “Một số loại quả phổ biến” [6, tr. 25]. GV tổ chức hoạt động giả lập “Siêu thị hoa quả” và mời mỗi trẻ chọn một loại quả yêu thích. Sau đó, trẻ được chia thành các nhóm nhỏ (6-7 trẻ) để thảo luận về loại quả của nhóm mình. GV quan sát và hướng dẫn từng nhóm, điều chỉnh nội dung trao đổi theo năng lực của trẻ. Với trẻ yếu, GV gợi ý quan sát và mô tả những đặc điểm cơ bản như tên gọi, màu sắc, cấu tạo; trong khi với trẻ khá giỏi, yêu cầu cao hơn như so sánh hai loại quả, phân loại theo vị (quả ngọt, quả chua...). Khi thảo luận kết thúc, GV tổ chức cho từng nhóm trình bày kết quả. Trong quá trình này, nên kết hợp trẻ yếu và trẻ khá giỏi để hỗ trợ lẫn nhau, đồng thời giúp trẻ yếu có cơ hội học hỏi, phát triển thông qua hợp tác nhóm.

3.4.3. Điều kiện vận dụng

Việc áp dụng các biện pháp này phải tiến hành theo nguyên tắc “hướng vào trẻ” [5, tr. 25] nhằm tạo điều kiện tối đa cho trẻ được bộc lộ tính tích cực, chủ động trong hoạt động và sự lựa chọn phụ thuộc nhiều yếu tố của quá trình dạy học: Nội dung, phương pháp, phương tiện, hình thức, đặc điểm trẻ, hoàn cảnh thực tế...

4. Kết luận

Duy trì hứng thú có vai trò quan trọng đối với hoạt động của con người nói chung và đối với trẻ em nói riêng, đây là động lực cốt lõi thúc đẩy hoạt động con người, giúp tăng cường sự tập trung, tính tự giác và hiệu quả làm việc/học tập. Đối với trẻ em, hứng thú đóng vai trò chủ đạo, biến việc học thành niềm vui, kích thích tư duy sáng tạo, khám phá và hình thành kỹ năng xã hội thông qua các TC, đặc biệt là thông qua tổ chức hoạt động KPKH về MTXQ. Các biện pháp duy trì hứng thú cho trẻ 5-6 tuổi KPKH về MTXQ trên tác động vào cả 3 mặt. Nhận thức, xúc cảm và hành vi. Vì vậy, nó có thể hình thành và duy trì hứng thú cho trẻ. Tuy nhiên hiệu quả của nó nằm ở sự lựa chọn phù hợp của GV. Trong quá trình tổ chức các hoạt động GV cần quan tâm đến việc sử dụng các biện pháp nhằm kích thích hứng thú cho trẻ qua hoạt động KPKH. GV biết sử dụng những biện pháp hợp lý, khoa học, phù hợp với trình độ nhận thức của trẻ để tạo hứng thú, duy trì hứng thú giúp trẻ tích cực hoạt động, có như vậy hiệu quả giáo dục mới đạt được như mong muốn và góp phần phát triển hơn trong mọi lĩnh vực giáo dục.

Chú thích:

(*) Nghiên cứu này được hỗ trợ bởi Trường Đại học Tân Trào, Tuyên Quang, Việt Nam.

Tài liệu tham khảo

- [1] Bộ Giáo dục và đào tạo (2021). *Thông tư số 01/VBHN-BGDĐT, ngày 13/4/2021 ban hành Chương trình giáo dục mầm non*.
- [2] Lê Thu Hương (2020). *Tuyển chọn trò chơi, bài hát, thơ ca, truyện, câu đố theo chủ đề trẻ 5-6 tuổi*. NXB Giáo dục Việt Nam, Hà Nội.
- [3] Lê Thị Huệ, Trần Thị Hương, Phạm Thị Tâm (2020). *Thiết kế các hoạt động học có chủ đích, hoạt động góc và hoạt động ngoài trời cho trẻ 5-6 tuổi*. NXB Giáo dục Việt Nam, Hà Nội.
- [4] Nguyễn Thị Hòa (2015). *Giáo dục học mầm non*. NXB Đại học Sư phạm, Hà Nội.
- [5] Hoàng Thị Phương (2012). *Giáo trình Lí luận và phương pháp hướng dẫn trẻ làm quen với môi trường xung quanh*. NXB Đại học Sư phạm, Hà Nội.
- [6] Trần Thị Ngọc Trâm, Lê Thu Hương, Lê Thị Ánh Tuyết (đồng chủ biên, 2020). *Hướng dẫn tổ chức thực hiện Chương trình giáo dục mầm non (mẫu giáo lớn 5-6 tuổi)*. NXB Giáo dục Việt Nam, Hà Nội.
- [7] Nguyễn Ánh Tuyết (2014). *Tâm lý học trẻ em lứa tuổi mầm non từ lọt lòng đến 6 tuổi*. NXB Đại học Sư phạm, Hà Nội.
- [8] Vũ Thị Kiều Trang, Chu Thị Hồng Nhung (đồng chủ biên, 2021). *Giáo trình tổ chức hoạt động trải nghiệm cho trẻ mầm non*. NXB Đại học Thái Nguyên.